

Het huis van God: teken van aanwezigheid

Het geloof in het bestaan van God en het besef van zijn aanwezigheid is de fundamentele aanleiding om een kerk te bouwen en zo ruimte te maken in ons leven voor de ontmoeting met de Heer. Hoezeer een kerkgebouw ook de ontmoeting met God bevordert, en hoezeer de Heer ook in het sacrament in de kerk aanwezig is, God valt niet samen met het gebouw. Het huis van God is de ruimte die de gelovigen letterlijk maken voor de aanwezigheid van God. Daarmee is het kerkgebouw zowel een teken van de aanwezigheid van God als teken van de aanwezigheid van de gelovige gemeenschap die antwoordt op zijn roepstem.

De kerkgemeenschap wordt kleiner. Naar verwachting zal het aantal kerkgebouwen deze tendens volgen. Dat betekent dat parochies en het bisdom zich gesteld zien voor de vraag naar herbesteding van de kerkgebouwen. We zullen deze vraag samen moeten beantwoorden.

De Nederlandse bisschoppen hebben gesteld dat als een parochie een kerk niet meer kan onderhouden of bekostigen, afbraak van die kerk de eerste optie is.

Maar we moeten ook goed kijken wat we kunnen behouden. Behoud van de kerkelijke functie is daarbij de beste garantie voor de toekomst van een kerkgebouw.

Rond de herbesteding van een kerkgebouw vinden er vanuit de parochie vaak gesprekken plaats met de overheid en betrokken omwonenden. Voor mensen die wat verder van de Kerk afstaan, is het kerkelijke standpunt rond herbesteding en de geloofsinhoudelijke motivatie daarvan, vaak niet direct duidelijk. Daarom is het van belang te verhelderen, voor onszelf en voor onze omgeving, wat het betekent als we zeggen: het kerkgebouw is het huis van God. En wat dat betekent voor herbesteding en mogelijke nevenfuncties.

In de regel duren trajecten van herbesteding zes tot acht jaar. In die periode moeten zakelijk, technisch, procedureel en communicatief de juiste stappen worden ondernomen. Dat vraagt om geloofsinhoudelijke en zakelijke beleidskaders. Deze tekst reikt die aan voor parochies in het bisdom van Breda.

+ J.H.J. van den Hende
Bisschop van Breda, augustus 2009

Inzicht en transparantie

Naast vele kloosterkerken en kapellen staan er in het bisdom van Breda ongeveer 150 rooms-katholieke kerken, waarvan een derde in Zeeland. Ze zijn nagenoeg alle eigendom van de ruim 90 parochies in het bisdom. Het parochiebestuur vervult de functie van eigenaar en beheerder, namens de bisschop. Diverse groepen mensen kunnen rond het kerkgebouw een grote betrokkenheid tonen. Uiteindelijk is de parochie c.q. het parochiebestuur **eigenaar** van het kerkgebouw.

De materiële zorg van de parochie voor het kerkgebouw vraagt om zakelijkheid en **transparantie**. Dan zijn de vragen aan de orde: Wat is het huidige gebruik? Wat zijn de kosten van het kerkgebouw? En wat zijn de totale kosten van onderhoud en gebruik? Hoe verhouden zich genoemde kosten tot andere kosten: honoreringskosten pastorale beroepskrachten, e.a. Voor een **totaaloverzicht** aangaande gebouwen is het volgende van belang:

- de kerngetallen van de laatste 3 tot 5 jaar (Kaski-cijfers)
 - ledental
 - doopsels
 - eerste communie
 - vormsels
 - huwelijken
 - uitvaarten
 - kerkbezoek zondagsvieringen
 - kerkbezoek overige vieringen
- de kosten van het onderhoud, voor alle kerkelijke gebouwen is het van belang een meerjarenonderhoudsplan te hebben.
- hoe zich de kosten voor het kerkgebouw verhouden tot andere kosten in de parochie, in totaal mag volgens de percentages van het normatief begroten 25% van de kosten worden gemaakt ten behoeve van de kerkelijke gebouwen.
- de financiële betrokkenheid van parochianen.
- de financiële betrokkenheid op het kerkgebouw van overige groepen mensen, binnen de parochiegrenzen of daarbuiten.

Zo ontstaat een totaalbeeld. Waar meerdere parochies met elkaar één samenwerkingsverband vormen, is het belangrijk deze gegevens open uit te wisselen.

In geval van onvoldoende (financiële) draagkracht in de parochies, zal de vraag naar herbestemming van kerkgebouwen zich voordoen. Er zijn diverse vormen van **herbestemming**:

1. Het kerkgebouw kan afgebroken worden zonder dat er nieuwbouw van een kerkruimte voor in de plaats komt.
2. Het kerkgebouw kan afgebroken worden en op de plaats waar het stond kan een kleinere kerk worden gerealiseerd.
3. Het kerkgebouw kan behouden blijven als er goede mogelijkheden zijn om de liturgische functie te behouden in een verkleinde, uitsluitend kerkelijke ruimte in het gebouw. In het overige deel van het gebouw kunnen passende en waardige nevenfuncties een plaats krijgen.
4. Het kerkgebouw kan verkocht worden. Bijvoorbeeld aan een kerkgenootschap dat is aangesloten bij de landelijke Raad van Kerken.
5. Het kerkgebouw kan verkocht worden en een bestemming krijgen met een sociale maatschappelijke functie. In dat geval zullen de functies die in het gebouw een plaats kunnen krijgen en functies die uitgesloten zijn middels een juridisch kettingbeding worden vastgelegd.

In de afgelopen jaren hebben vele kerken in Nederland een herbestemming gekregen, vaak op het gebied van onderwijs, maatschappij, cultuur, wetenschap. Kerkgebouwen zijn echter als kerken gebouwd en lenen zich niet makkelijk voor andere functies. Bovendien lijken de grenzen van dit soort van herbestemming te worden bereikt.

Van de katholieke kerkgebouwen in Nederland is 55% monument. Aanwijzing van een kerk als **monument** geeft aan het betreffende kerkgebouw een bijzondere status en waarde. Vaak zijn parochies daarover verheugd. Echter bij plaatsing van een kerk op de monumentenlijst krijgt het parochiebestuur er als het ware een tweede eigenaar bij. Parochiebesturen worden erdoor belemmerd om hun eigen beslissingen te nemen met betrekking tot herinrichting, verbouwing, afbraak of vervreemding van het kerkgebouw. Daarom is terughoudendheid nodig van parochiebesturen ten aanzien van toestemming van plaatsing van de kerk op de monumentenlijst.

*Laat alle gelovigen hier gesterkt worden door uw woord
en kracht vinden in uw sacramenten.*

(openingsgebed in de liturgie van de kerkwijding)

God in ons midden

Kerken zijn gebouwd als godshuizen, waar mensen samenkomen voor viering en gebed. De sacramenten worden er gevierd met als bron en hoogtepunt de viering van de eucharistie. Aan God wordt dank gebracht, hoop wordt uitgesproken, liefde en vrede worden betuigd, inzet voor het goede wordt beloofd.

In de kerk vinden mensen steun bij het afscheid van dierbare doden. Mensen beloven er elkaar de trouw van het huwelijk. Kinderen worden er gedoopt en doen er hun eerste communie. Mensen komen er samen, vierend, biddend, elkaar ontmoetend. De kerk is **huis van God**, domus Dei. God die tussen ons zijn woning heeft. Het is de plaats waar Christus sacramenteel aanwezig is. Altijd brandt voor het altaar, waar het allerheiligste is, de godslamp. Zo zijn katholieke kerken gewijde en heilige plaatsen.

Het kerkgebouw heeft tekenwaarde. Een toren die naar de hemel wijst. Een kerkgebouw is in het centrum van stad, dorp of wijk als 'God in ons midden'. Letterlijk: het kerkgebouw als ruimte voor het goddelijke. Zo vertegenwoordigen de kerken een belangrijke getuigende waarde, uiting van geloof en gemeenschap.

De kerk is een sacrale ruimte en de tekenwaarde van het gebouw blijft het best bewaard bij het behoud van de kerkelijke functie. De inleiding op het altaarmissaal van 2001 spreekt van 'een eerbare plaats' die het groot geheim van het vieren van de eucharistie **waardig** dient te zijn. De plaats van de eucharistieviering moet 'geschikt zijn voor het voltrekken van de heilige handeling en voor de bevordering van de actieve deelname van de gelovigen'.

Zoals voor het kerkgebouw, zo geldt voor de voorwerpen die in de kerk gebruikt worden voor de eredienst. Zij moeten 'een waarachtige waardigheid en schoonheid bezitten als tekenen en symbolen van de bovenaardse werkelijkheid' (Inleiding Romeins Missaal nr. 288). Het kerkgebouw is het huis van de Heer. Bewaakt moet worden dat het gebruik van de ruimte en het gedrag in de ruimte waardig is.

bisdom van breda

Voor informatie en contact rond kerkgebouwen

Bisdombestuur, t.a.v. de econoom van het bisdom G.R.M. de Rooij
T 076 5223444 • E [gdooij@bisdombreda.nl](mailto:gdrooij@bisdombreda.nl)

Voor informatie en contact rond religieuze voorwerpen en kunstvoorwerpen

Mgr. drs. H.C.M. Lommers, bisdom van Breda
T 076 5223444 • E hlommers@bisdombreda.nl

Dit is een uitgave van het bisdom van Breda

Postbus 90189, 4800 RN Breda, T 076 5223444

E secretariaat@bisdombreda.nl • I www.bisdombreda.nl

Praktische punten van beleid

Herbestemming en gebruik

- Als parochies betrokken zijn in een samenwerkingsverband, wordt herbestemming van kerkgebouwen beoordeeld binnen het geheel van dit samenwerkingsverband. Hierbij worden de belangen van de parochiekern, de parochie en het samenwerkingsverband evenwichtig gewogen.
- Het beleid rond kerkgebouwen wordt gemaakt in samenhang van de zes beleidsterreinen pastoraat, personeel, gebouwen, financiën, besturen, geloof.
- Bij alle herbestemmingen geldt dat er goede zakelijke afspraken moeten worden gemaakt. Als de kerk een andere waardige herbestemming krijgt, wordt met de nieuwe eigenaar afgesproken dat de naam kerk niet langer wordt gebruikt.
- Multifunctioneel gebruik van de kerkrimte, met meer functies in een en dezelfde ruimte, kan de waardigheid en passend gebruik onvoldoende borgen. Nevenfuncties in een kerkgebouw met een verkleinde kerkelijk-liturgische ruimte voor eredienst zijn wel mogelijk.
- Nevenfuncties in een kerkgebouw kunnen zijn: parochiële voorzieningen, zoals het parochiesecretariaat, werkkamers voor de pastorale beroepskrachten, vergaderruimten. Ook zijn sociale maatschappelijke nevenfuncties mogelijk. Bij voorkeur kan gedacht worden aan een sociale herbestemming (bibliotheek, wijkhuis, brede schoolvoorziening, gezondheidscentrum), en in beperkte mate aan een culturele herbestemming (museum, expositie, concerten, koorrepetities). Zorg is dat het kerkgebouw architectonisch intact blijft. En er moeten goede afspraken worden gemaakt over het eigendom van het geheel en de delen, de huur en de huuropzegging.
- Als in pandig een deel van de kerk als vaste kerkelijk-liturgische ruimte wordt behouden, dient dit een aparte daartoe blijvend bestemde kerkrimte te zijn, waar het altaar, de lezenaar en de doopvont staan, en waar in het tabernakel het allerheiligste wordt bewaard. Als het mogelijk is, wordt ook een toegankelijke ruimte gemaakt voor stil gebed en/of een Mariakapel.
- In de kerkrimte kunnen naast eredienst selectief andere bijeenkomsten plaatsvinden. Het gaat dan om activiteiten van godsdienstige en pastorale aard, bijvoorbeeld religieuze concerten en geloofsinhoudelijke lezingen. Bij deze gelegenheden wordt het allerheiligste overgebracht naar een andere ruimte. Ten teken daarvan wordt het tabernakel geopend en de godslamp gedoofd. Profane en niet-kerkelijke activiteiten kunnen niet plaats vinden.

Parochiefinanciën

- 25% van de kosten die een parochie maakt, mogen worden gemaakt ten behoeve van kerkelijke gebouwen. Bij de beoordeling en goedkeuring door de econoom van het bisdom van de begroting en de jaarrekening van de parochie wordt dit normpercentage gehanteerd.
- Algemeen geldt dat het vermogen van een parochie blijft bestaan en niet wordt aangesproken, tenzij in noodgevallen, als duidelijk is dat het binnen afzienbare tijd weer kan worden aangevuld.

- Er zijn mensen en instanties die gelden of subsidies willen geven specifiek en exclusief voor behoud en onderhoud van het kerkgebouw. In geval van de oprichting van een eventuele stichting (in de vorm van een kerkelijke rechtspersoon) tot behoud van het kerkgebouw moet in een persoonlijke en zakelijke relatie met het betreffende parochiebestuur en het bisdom worden voorzien. Voor oprichting van een stichting moet een aanvraag worden ingediend bij de econoom van het bisdom en is een machtiging door de bisschop vereist.

Parochie en bisdom

- Een parochiebestuur dat merkt dat de vraag naar herbestemming zich zal aandienen, dient tijdig contact op te nemen met de econoom van het bisdom voor een oriënterend gesprek, waarin de hoofdlijnen van beleid worden uitgezet. Vanuit dit gesprek kan diocesane begeleiding worden aangeboden. Er zijn, verspreid over het bisdom, meerdere personen die inzake herbestemming, verkoop of (ver)huur van kerkgebouwen deskundigheid hebben opgebouwd.
- Tijdige en voortdurende terugkoppeling aan het bisdombestuur is van belang.
- De diocesane ondersteuning kan onder meer bestaan uit ondersteuning van de afdeling financiën, bouwzaken, de pastorale dienstverlening, de afdeling pr en informatie. In verband met de zorg voor herbestemming van de (kunst)voorwerpen, worden diensten verleend door de beoordelingscommissie kerkbouw en kerkelijke kunst en door de commissie kerkelijk kunstbezit.
- Een parochiebestuur dat te maken krijgt met een aanwijzing tot monument, moet in dit traject altijd een machtiging verkrijgen van de bisschop (artikel 53 Algemeen reglement voor parochiebesturen). Parochies dienen zich terughoudend op te stellen in dit traject door allereerst en tijdig in overleg te treden met het bisdombestuur op het moment dat er sprake is van een van overheidswege voorgenomen besluit tot plaatsing op een monumentenlijst.
- Bij overdracht van de kerk aan derden dient zorgvuldig om te worden gegaan met de religieuze voorwerpen (altaar, preekstoel, biechtstoelen, torenkruis en dergelijke), mede in verband met goede herbestemming. Daarom wordt in deze gevallen door de bisschop een liquidatiecommissie benoemd, waarin onder meer een vertegenwoordiger van het parochiebestuur zitting heeft.
- Wanneer een kerk wordt afgestoten of afgebroken moet de bisschop de kerk aan de eredienst onttrekken (CIC c.1222.1). Onttrekking aan de eredienst betekent dat publiekelijk wordt gemaakt dat dit gebouw geen liturgische functie meer vervult. Voor onttrekking van een kerk aan de eredienst dient het parochiebestuur een verzoek in bij de bisschop. De bisschop hoort daarover de priesterraad. Onttrekking aan de eredienst geschiedt het beste op het moment dat de kerk in andere handen overgaat om leegstand te voorkomen.